

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามแนวทางการทำงานเป็นทีม
ผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม
จังหวัดบึงกาฬ

Participatory Action Research to Develop the Operation of Buddhist Way School Based on
Teamwork Approach Integrated with Education Sandbox School Management Concepts: A
Case Study of Somsanuk Pittayakhom School, Bueng Kan Province

ศศิธร วงศ์ชาลี¹

Sasithorn Wongchalee¹

¹โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

¹Somsanuk Pittayakhom School

Email: sasithornwong@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการพัฒนา การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และองค์ความรู้ใหม่ ในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ผู้ร่วมวิจัยคือผู้มีส่วนได้เสียในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จำนวน 46 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบตรวจสอบหรือบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพื้นฐาน คือ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย เพื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Data Categorization) การตีความ (Data Interpretation) และการแปลความ (Paraphrasing) นำเสนอรายงานในรูปแบบอิงแนวคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Approach) โดยการพรรณนาเชิงวิพากษ์ (Critical Description) จากการปฏิบัติจริงทั้ง 2 วงจร โดยประยุกต์ใช้แนวคิดตามที่ วิโรจน์ สารรัตน์ (2558) ได้สรุปไว้ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบันโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมมีการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอยู่แล้ว แต่มีความต้องการให้การดำเนินงานเกิดความต่อเนื่องเพื่อรักษามาตรฐานของการเป็นโรงเรียนวิถีพุทธไว้ และต้องการพัฒนางานเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ดังนั้น ผู้ร่วมวิจัยจึงได้ร่วมกันดำเนินงานรวม 2 วงจร 10 ขั้นตอน เป็นเวลา 12 เดือน โดยได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาจนได้มาซึ่ง 5 โครงการเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนางาน ได้แก่ 1) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ 2) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้าน การจัดกิจกรรมประจำวันพระ 3) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน 4) โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหารโรงเรียน และนักเรียน และ 5) โครงการส่งเสริม อัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ

ผลจากการดำเนินงานโครงการดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม

บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ร่วมวิจัยทุกคนเกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติหลายประการ ทั้งในด้านความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้จากการร่วมกันดำเนินงานในทุกขั้นตอนของการวิจัย รวมทั้งเกิดความรู้ใหม่จากการปฏิบัติ 3 ลักษณะ คือ 1) ความรู้ใหม่จากการปฏิบัติตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทเฉพาะของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม 2) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลังจากการนำหลักการดำเนินงานเป็นทีมไปใช้เป็นตัวสอดแทรกเสริม และ 3) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนร่วมกันจนได้รูปแบบในการจัดการเรียนการสอนที่เรียกว่า “SOMSANUK Model”

คำสำคัญ: การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, หลักการทำงานเป็นทีม, โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก

Abstract

The objective of this research was to study the development outcomes, changes, learning, and new knowledge emerging from the development of Buddhist Way School operations through a teamwork approach integrated with Education Sandbox school management concepts, using Participatory Action Research (PAR): A case study of Somsanuk Pittayakhom School, Bueng Kan Province. The research participants comprised 46 educational stakeholders of Somsanuk Pittayakhom School. Research instruments included observation forms, in-depth interviews, and document analysis/record forms. Quantitative data were analyzed using basic statistics, specifically percentages and means, to enable comparison against established targets and illustrate observed changes. Qualitative data were analyzed using data categorization, data interpretation, and paraphrasing, and presented through a critical approach via critical description across two action cycles based on the framework summarized by Wirot Sanrattana (2015).

The research findings revealed that while Somsanuk Pittayakhom School currently operates as a Buddhist Way School, there was a recognized need for operational continuity to maintain institutional standards and generate new knowledge. Consequently, the co-researchers collaboratively conducted two cycles comprising 10 steps over a 12-month period. Analysis of operational conditions yielded five core development projects: 1) Physical Identity Promotion Project for Buddhist Way School, 2) Holy Day Activity Promotion Project, 3) Instructional Identity Promotion Project, 4) Behavioral Identity Promotion Project for Teachers, Administrators, and Students, and 5) Buddhist Way Promotion Project. Implementation of these projects enabled the school to successfully achieve its target goals. Furthermore, all participants experienced meaningful changes and practical learning across all research stages. Three distinct forms of new knowledge emerged: 1) context-specific practical knowledge grounded in PAR within Somsanuk

Pittayakhom School, 2) knowledge derived from integrating the Teamwork Approach as an additional intervention, and 3) institutional knowledge synthesized from joint reflection, culminating in the instructional management model known as the "SOMSANUK Model."

Keywords: Buddhist Way School Operations, Teamwork Approach, Small Secondary School

1. บทนำ

โครงการ "โรงเรียนวิถีพุทธ" เป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเข้ากับระบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความงอกงามทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญา จุดเริ่มต้นของโรงเรียนวิถีพุทธเกิดขึ้นในปลายปี พ.ศ. 2545 โดยเป็น 1 ใน 5 โครงการโรงเรียนรูปแบบใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ โรงเรียนในกำกับของรัฐ, โรงเรียนสองภาษา, โรงเรียนใช้ ICT เพื่อการเรียนรู้, โครงการนำร่องสรรหา พัฒนา และส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่าง ๆ และโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งเป็นโรงเรียนในวิถีแห่งปัญญาที่พัฒนาอย่างบูรณาการในระบบแห่งไตรสิกขาสู่ความเป็นพุทธผู้เข้าถึงธรรม ทำให้เป็นอิสระ มีชีวิตที่ดี เจริญงอกงาม มีความสุขอย่างแท้จริง และอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างสร้างสรรค์และเกื้อกูล (สถานศึกษาวิถีพุทธ, 2565) ต่อมาได้เปิดรับโรงเรียนวิถีพุทธรุ่นแรกด้วยการประกาศรับสมัคร ซึ่งมีโรงเรียนสมัครเข้าร่วมทั้งสิ้น 89 โรงเรียน จากการศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในหลายพื้นที่ อาทิ งานวิจัยของ ละอองดาว สมเฝ้า (2563) และ สิริญา มาตนอก (2557) พบปัญหาสำคัญร่วมกัน ได้แก่ การขาดการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสีย ชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ ขาดการบูรณาการหลักธรรมลงสู่การเรียนการสอนอย่างแท้จริง และขาดการวางแผนเพื่อขับเคลื่อนงานอย่างยั่งยืน ต่อมา สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้พัฒนาโรงเรียนในรูปแบบการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งจัดการศึกษาแบบบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้และกิจกรรมต่าง ๆ ในหลักสูตร ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญาอย่างครบถ้วน (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, 2565)

ในช่วงปี พ.ศ. 2563 กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายและจุดเน้นเพื่อให้การดำเนินการจัดการศึกษาและการบริหารจัดการการศึกษาสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ เป้าหมายของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ วัตถุประสงค์ของแผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา และนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะนโยบายเร่งด่วนเรื่องการเตรียมคนสู่ศตวรรษที่ 21 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 8 และมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศนโยบายและจุดเน้นระดับประถมศึกษา มุ่งคำนึงถึงปัญหาของผู้เรียนรายบุคคลที่หลากหลายตามศักยภาพ ได้แก่ การปลูกฝังความมีระเบียบวินัยและทัศนคติที่ถูกต้องผ่านกระบวนการลูกเสือและยุวกาชาด, การเรียนภาษาไทยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้วิชาอื่น, การเรียนภาษาอังกฤษและภาษาพื้นถิ่น (ภาษาแม่) เพื่อการสื่อสาร, การเรียนรู้ด้วยวิธีการ Active Learning เพื่อพัฒนากระบวนการคิด, การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงหรือสถานการณ์จำลองผ่านการลงมือปฏิบัติ, การเปิด

โลกทัศน์และมุมมองร่วมกันระหว่างผู้เรียนและครูด้วยการจัดการเรียนการสอนเชิงแสดง ความคิดเห็น, การสร้างแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้, การจัดการเรียนการสอนเพื่อฝึกทักษะการคิดแบบมีเหตุผลและเป็นขั้นตอน (Coding), การพัฒนาครูให้มีความชำนาญในการสอนภาษาอังกฤษและภาษาคอมพิวเตอร์ (Coding) และการจัดให้มีโครงการ 1 ตำบล 1 โรงเรียนคุณภาพ โดยเน้นปรับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนให้เอื้อต่อการสร้างคุณธรรม จริยธรรม และจิตสาธารณะ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565)

ทั้งนี้ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหลายแห่งได้เข้าร่วมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามนโยบาย แต่จากการศึกษาพบว่ายังคงมีปัญหาในการดำเนินงาน เช่น ผลการศึกษาของ ละอองดาว สมเฝ้า (2563) ที่ศึกษาปัญหาและแนวทางพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 พบว่า 1) ด้านการบริหารจัดการ: สถานศึกษามีปัญหาด้านการมีส่วนร่วมวิเคราะห์สภาพโรงเรียนเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และแผนกลยุทธ์ 2) ด้านการจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้: พบปัญหาการบูรณาการในการจัดกิจกรรม 3) ด้านกิจกรรมเสนอแนะและการพัฒนา: นักเรียนขาดความตระหนักถึงความสำคัญในการร่วมกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา 4) ด้านการพัฒนาบุคลากร: บุคลากรขาดการอบรมความรู้ การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ 5) ด้านการเกื้อกูลสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน: ชุมชนยังไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สริญญา มาตนอก (2557) ที่ศึกษาปัญหาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 พบว่า โรงเรียนขาดการบูรณาการหลักธรรมทั้งด้านความรู้ ศรัทธา ค่านิยม คุณธรรม และการปฏิบัติลงในหลักสูตรสถานศึกษาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ขาดการจัดกิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมวิถีพุทธ ขาดการส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนานตนเองให้เป็นแบบอย่างที่ดี ขาดการประชุมวางแผนและสนับสนุนสื่อ/แหล่งเรียนรู้ตามแนวทางวิถีพุทธ รวมถึงขาดการวิเคราะห์และกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับหลักการโรงเรียน วิถีพุทธ

โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ เป็นกรณีศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่ได้ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่องจนได้รับการประเมินให้เป็น "โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำระดับประเทศ" ในปี พ.ศ. 2564 โดยใช้เวลาขับเคลื่อนนานถึง 10 ปี ทว่าภายหลังจากรับรางวัลดังกล่าว ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชน ต่างมีความกังวลใจร่วมกัน (Thematic Concern) ในประเด็นความยั่งยืนของการดำเนินงานว่า "ทำอย่างไรจึงจะสามารถรักษาระดับและมาตรฐานการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธไว้อย่างยั่งยืนโดยไม่ยึดติดอยู่กับตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง"

จากความกังวลใจร่วมกันดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อน โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง และชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน: บ-ว-ร) เข้ามามีบทบาทและสถานะที่เท่าเทียมกันในการร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมสังเกตการณ์ และร่วมสะท้อนผล โดยผสมผสานหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork Approach) และแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เพื่อสร้างกลไกการทำงานที่

เข้มแข็ง ยืดหยุ่น และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนจากฐานสู่ฐาน

2. คำถามการวิจัย

ผลการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่ต้นวัตกรรมการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ มีการดำเนินงานอย่างไร และการดำเนินงานนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และองค์ความรู้ใหม่อะไรบ้าง?

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาผลการพัฒนา การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามแนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่ต้นวัตกรรมการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ระดับโรงเรียน (School-wide) โดยใช้กรอบแนวคิดหลักของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2558) ที่ยึดรากฐานทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์ (Critical Social Theory) และทฤษฎีหลังสมัยใหม่นิยม (Postmodernism) ประกอบด้วย 10 หลักการ, 10 จรรยาบรรณ และ 10 บทบาทของผู้วิจัย ผสานกับกรอบแนวคิดเสริมของนักวิชาการระดับสากล ได้แก่ Kindon et al. (2007), McIntyre (2008), Creswell (2008), James et al. (2008) และ McTaggart (2010) โดยมีแผนปฏิบัติการ (Action Plan) 5 โครงการเป็นตัวสอดแทรกหลัก (Main Intervention) และใช้แนวทางการทำงานเป็นทีมผสมผสานแนวคิดการบริหารโรงเรียนในพื้นที่ต้นวัตกรรมการศึกษา เป็นตัวสอดแทรกเสริม (Additional Intervention)

พื้นที่วิจัยและกลุ่มผู้ร่วมวิจัย: เลือกพื้นที่วิจัยคือ โรงเรียนสมสนุกพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาบึงกาฬ โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์คุณลักษณะ 3 ประการ ได้แก่

1. เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่มีการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ
2. บุคลากรมีความสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย
3. มีความเหมาะสมในการปฏิบัติงานภาคสนามตลอดระยะเวลา 12 เดือน

กลุ่มผู้ร่วมวิจัย (Research Participants) มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 46 คน แบ่งเป็น:

1. กลุ่มบุคคลภายในโรงเรียน (40 คน): ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน (ผู้วิจัย), ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา, และคณะกรรมการสถานศึกษานักเรียน
2. กลุ่มบุคคลภายนอกโรงเรียน (6 คน): ประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (ทุกฝ่ายมีสถานะเท่าเทียมกันในการวิจัยทุกขั้นตอนตามจรรยาบรรณการวิจัย)

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย:

การวิจัยดำเนินการรวม 12 เดือน (พฤษภาคม 2565 – พฤษภาคม 2566) แบ่งออกเป็น 2 วงจร 10 ขั้นตอน ดังนี้

วงจรที่ 1 (Cycle 1) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน:

1. **ขั้นเตรียมการ (Preparation):** สำรวจพื้นที่ เสริมสร้างความรู้ PAR และจัดวางข้อตกลงร่วมกัน
2. **ขั้นวางแผน (Planning):** วิเคราะห์สภาพปัญหา ดึงศักยภาพผู้ร่วมวิจัย จัดทำแผนปฏิบัติการ 5 โครงการ และศึกษาดูงานออนไลน์
3. **ขั้นปฏิบัติ (Acting):** นำ 5 โครงการลงสู่การปฏิบัติ จัดตั้งทีมงาน และประยุกต์ใช้การทบทวนหลังการปฏิบัติ (AAR)
4. **ขั้นสังเกตผล (Observing):** สังเกตการณ์ควบคู่การปฏิบัติงานแบบขนาน (Parallel)
5. **ขั้นสะท้อนผล (Reflecting):** ประเมินโครงการ ถอดบทเรียน (Lesson Distilled) และสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ 4 ระดับ (Heron, 1996)

วงจรที่ 2 (Cycle 2) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน:

6. **ขั้นวางแผนใหม่ (Re-planning):** นำผลจากวงจรที่ 1 มาปรับปรุงแผน และเพิ่มกิจกรรมเยี่ยมบ้าน/ชุมชน
7. **ขั้นปฏิบัติใหม่ (Re-acting):** ขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการใหม่ และปฏิสัมพันธ์กับชุมชนช่วง Home Visit
8. **ขั้นสังเกตผลใหม่ (Re-observing):** ติดตามผลกระทบทั้งทางบวก/ลบ และข้อค้นพบใหม่
9. **ขั้นสะท้อนผลใหม่ (Re-reflecting):** แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิพากษ์ปัจจัยหนุนและปัจจัยต้าน
10. **ขั้นสรุปผล (Conclusion):** จัดกิจกรรมถอดบทเรียนระยะยาว จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และจัดแสดงนิทรรศการความสำเร็จ (Open House)

5. เครื่องมือวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพ

ใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล 6 ฉบับ ตามกรอบแนวคิดของ Mills (2007) ได้แก่:

1. แบบประเมินสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ
2. แบบบันทึกการสังเกตความก้าวหน้าของโครงการ
3. แบบประเมินโครงการ
4. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก
5. แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประเมินความพึงพอใจ
6. แบบบันทึกและสังเกตการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ (รวมอนุทิน บันทึกภาคสนาม ภาพ และเสียง)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ: ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity: IOC) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน และทำการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำก่อนนำไปใช้จริงในภาคสนาม

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ: วิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean) เพื่อวัดความสำเร็จของโครงการเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดไว้

ข้อมูลเชิงคุณภาพ: ประยุกต์แนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ วิเคราะห์โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล 6 สถานการณ์ (Acts, Activities, Meaning, Relationship, Participation, Setting), การตีความ (Data Interpretation),

การแปลความ (Paraphrasing) และนำเสนอรายงานเชิงวิพากษ์ (Critical Approach) ในลักษณะการเล่าเรื่องตามสภาพจริง (Storytelling)

7. การเขียนรายงานผลการวิจัย

นำเสนอรายงานในรูปแบบอิงแนวคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Approach) โดยแสดงหลักฐานประกอบ ทั้งข้อมูลสถิติ ภาพถ่าย คำให้สัมภาษณ์ บันทึกจากการสังเกต บทวิเคราะห์ข้อมูล หรือหลักฐานอื่น ๆ เพื่อประกอบการเล่าเรื่องเหตุการณ์ในแต่ละขั้นตอนให้มีความชัดเจนและเห็นเป็นรูปธรรม แสดงถึงสิ่งที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมสังเกตผล และร่วมสะท้อนผลว่าได้ผลอย่างไร ทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทำกันอย่างไร เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เกิดการเรียนรู้หรือมีทฤษฎี/องค์ความรู้ใหม่อะไรเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์กร รวมถึงเสนอแนะแนวทางสำหรับบุคคลหรือหน่วยงานอื่นที่ต้องการนำไปพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาทางงาน ดังนั้น ผลการวิจัยจึงมีลักษณะเป็นการพรรณนาเชิงวิพากษ์ (Critical Description) จากการปฏิบัติจริงทั้ง 2 วงจร 10 ขั้นตอน

8. ผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย (Summary of Research Findings):

1. ผลการดำเนินงานตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR): การขับเคลื่อนโรงเรียนวิถีพุทธด้วยกระบวนการ PAR รวม 2 วงจร 10 ขั้นตอน ในระยะเวลา 12 เดือน โดยผู้ร่วมวิจัยจำนวน 46 คน ร่วมกันวิเคราะห์สภาพงานและผลักดัน 5 โครงการหลัก ได้แก่ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการจัดกิจกรรมประจำวันพระ โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน โครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านพฤติกรรมครู ผู้บริหาร และนักเรียน และโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ พบว่าผลการประเมินบรรลุเป้าหมายอยู่ในระดับดีเยี่ยมทุกโครงการ

2. ผลการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติ

จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้วยหลักการทำงานเป็นทีม พบการเปลี่ยนแปลงสำคัญทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวัง ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวัง

(1) ผลการดำเนินงานทุกโครงการและตัวบ่งชี้บรรลุเป้าหมายในระดับ ดีเยี่ยม สูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ สะท้อนการเกิดเรียนรู้ร่วมกันว่า การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นทีมที่เข้มแข็งของภาคีเครือข่าย (บ้าน วัด ราชการ: บ-ว-ร) ซึ่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่

ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) บุคลากรและผู้เรียนมีวิถีชีวิตตามหลักพุทธธรรม (ศีล 5) สถานศึกษามีโครงสร้างบริหารจัดการ แผนกลยุทธ์ สภาพแวดล้อม และหลักสูตรบูรณาการพุทธธรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ด้านกระบวนการ (Process): เกิดการจัดการเรียนรู้บูรณาการไตรสิกขา การวัดผลตามสภาพจริง

(ภาวนา 3) การจัดบรรยากาศกัลยาณมิตร และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัดและชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ด้านผลผลิต (Output): ผู้บริหาร ครู และนักเรียน เกิดพฤติกรรมพึงประสงค์ "กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น" มีวินัย สุขภาพจิตดี มีศรัทธาในพระรัตนตรัย และมีทักษะการแก้ปัญหาตามหลักพุทธธรรม

ด้านผลกระทบ (Outcome/Impact): เกิดชุมชนเข้มแข็งที่ปลอดภัยตามสุข วัตถุประสงค์ ได้ศาสนทายาท และ โรงเรียนได้รับความไว้วางใจและความร่วมมืออย่างยั่งยืนจากชุมชน

2) การเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง

เกิดขึ้นครอบคลุม 3 ระดับ ได้แก่:

(1) ระดับบุคคล เกิด โยนิโสมนสิการ (การคิดอย่างถูกวิธี) และพัฒนาการตามหลัก ไตรสิกขา (ศีล จิตใจ ปัญญา) ผู้เรียนมีทักษะชีวิตและทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม

(2) ระดับกลุ่มบุคคล: เกิดความรัก สามัคคี วัฒนธรรมการทำงานเป็นทีม และเกิด ความเป็นกัลยาณมิตร 7 ประการ ในหมู่คณะ ส่งผลให้เกิดการสานต่อภารกิจวิสุทธิพุทธจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเป็นระบบ

(3) ระดับโรงเรียน: ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น เกิดบรรยากาศแห่งการแสวงปัญญา และโรงเรียน ยกย่องเป็น "โรงเรียนของชุมชน" (Open House) ที่เปิดโอกาสให้บ้าน วัด และชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา อย่างแท้จริงองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น (SOMSANUK Model) การถอดบทเรียนร่วมกันนำไปสู่การสังเคราะห์ รูปแบบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเฉพาะบริบทโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก เรียกว่า "SOMSANUK Model" ประกอบด้วย:

S (Sustainable): ความยั่งยืนของการดำเนินงานผ่านการสานต่อรุ่นสู่รุ่น

O (Oriented of Buddhist): การยึดมั่นตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ

M (Mindset): การมีกรอบความคิดและรูปแบบการดำเนินงานที่ชัดเจน

S (Strong): ความเข้มแข็งของทีมงานและเครือข่ายความร่วมมือ

A (Attend on team): การใส่ใจและมีมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ

N (Norm): การสร้างบรรทัดฐานและแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน

U (Unique): การรักษาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์เฉพาะตัวของโรงเรียน

K (Kindness): ความเมตตาและกัลยาณมิตรธรรมอันเป็นผลลัพธ์สูงสุดของการพัฒนา

9. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยอภิปรายได้ว่า การขับเคลื่อนการปฏิบัติงานด้วย PAR และหลักการทำงานเป็นทีม ผ่านการ ดำเนินงานด้วยความสมัครใจและการมีเป้าหมายร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสีย ทำให้เกิดแรงผลักดันจากความกังวลใจ ร่วมกัน (Thematic Concern) ในการรักษาระดับมาตรฐานโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ สอดคล้องกับแนวคิดของ McTaggart (2010) นอกจากนี้ การนำหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork Approach) มาเป็นตัวสอดแทรกเสริม และสร้างการมีส่วนร่วมจาก "บ้าน วัด โรงเรียน" สอดคล้องกับ กนกอร สมปราชญ์ (2560), พัทธนันท์ หงษ์สุวรรณ

และคณะ (2563) และ พระสรศักดิ์ เขมปญโญ และคณะ (2565) ที่เน้นย้ำว่า การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีม วัฒนธรรมกัลยาณมิตร และความร่วมมืออย่างแน่นแฟ้นจากทุกภาคส่วนในชุมชน คือหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการสถานศึกษาและการส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธให้ประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน. ในด้านการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและความยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงที่คาดหวังบรรลุเป้าหมายในระดับดีขึ้นไปทุกรายการ เกิดความยั่งยืนผ่านการสานต่อภารกิจจากรุ่นสู่รุ่น (เช่น คณะกรรมการสถานศึกษาและสถานักเรียน) สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดหวัง พบว่า ผู้บริหาร ครู และนักเรียนมีพฤติกรรมเชิงบวก มีจิตสาธารณะ โอบอ้อมอารี ส่งผลให้ผู้ปกครองและชุมชนเกิดความพึงพอใจและเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้า สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาวิชา ธมมโชโต และคณะ (2564)** และ **พระครูประพัฒน์สิริคุณ (2565)** ที่พบว่า การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธส่งผลโดยตรงต่อการปลูกฝังจิตสาธารณะและพฤติกรรมเชิงบวกของผู้เรียนและบุคลากร อีกทั้งยังช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีและความพึงพอใจให้กับครอบครัวและชุมชนในการร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกัน ในด้านการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Learning by Doing) เกิดการเรียนรู้ครอบคลุมทั้งระดับบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กร ผู้ร่วมวิจัยเกิดการเรียนรู้จากการเปลี่ยนทฤษฎีสู่การปฏิบัติจริง เกิดทักษะการทำงานเป็นทีม และมีทักษะทางวิชาการเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชณี ศรีทับทิม (2562) และ และ รัตนชัย เอี่ยมพิทักษ์พร (2565) ที่พบว่าการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยและการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิดวิถีพุทธ ช่วยให้ผู้บุคลากรและผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน พัฒนาดนตามหลักไตรสิกขา และนำทักษะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม.

10. ข้อเสนอแนะ

การให้ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้เป็นการให้ข้อเสนอแนะตามหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งอาจแตกต่างจากการให้ข้อเสนอแนะของการวิจัยประเภทอื่น เนื่องจากเป็นการเสนอแนะจากการดำเนินงานในบริบทเฉพาะ (Specific Context) ที่ค้นพบจากการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนสมสนุกพิทยาคม จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งเป็นกรณีศึกษา (Case Study) ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ผลการวิจัยพบว่า การนำเอาหลักการทำงานเป็นทีม (Teamwork Approach) มาเป็นตัวสอดแทรกเสริมในการวิจัย สามารถช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียจากทุกภาคส่วนส่งผลให้การดำเนินงานเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งโรงเรียนสมสนุกพิทยาคมสามารถนำเอาหลักการนี้ไปใช้ในการดำเนินงานในปีการศึกษาต่อไป

1.2 การนำเอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการพัฒนางานต่าง ๆ ของโรงเรียนโดยทั่วไป ควรศึกษาหลักการ จรรยาบรรณ และบทบาทของผู้วิจัยให้เข้าใจอย่างชัดเจนก่อนนำไปใช้ และต้องมีความเชื่อมั่นว่าการมีส่วนร่วมจะส่งผลต่อการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

1.3 ปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน คือ ความเป็นกัลยาณมิตรสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย และความคาดหวังต่อการส่งเสริมให้บุตรหลานเป็นผู้มีคุณธรรม

จริยธรรม ดังนั้น โรงเรียนที่จะนำรูปแบบ PAR ไปใช้ ต้องเรียนรู้วิธีการสร้างสัมพันธภาพและสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับบุคคลเหล่านี้

1.4 การกำหนดเป้าหมายในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ นอกจากมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นแล้ว ยังต้องมุ่งให้เกิดการเรียนรู้และเกิดความรู้ใหม่ขึ้นด้วย ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับโรงเรียน

1.5 ในการใช้ตัวสอดแทรกเสริม (Additional Intervention) ควรคำนึงถึงหลักการหรือนวัตกรรมอื่น ๆ มาใช้เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นนอกเหนือจากหลักการทำงานเป็นทีม เช่น หลักองค์รวม (Holistic Approach), หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) และหลักการทำงานแบบเครือข่าย (Networking Approach) เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการทำวิจัยรูปแบบอื่น เช่น การวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยการประยุกต์ใช้และต่อยอด SOMSANUK Model เพื่อพัฒนาให้เกิดผลจริงในโรงเรียนแห่งอื่น

2.2 ควรนำเอารูปแบบการวิจัยนี้ไปใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานด้านอื่น ๆ ของโรงเรียน เพื่อตอบสนองนโยบายของโรงเรียนเองหรือนโยบายของต้นสังกัด โดยนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการของโรงเรียนเป็นสำคัญ

11. เอกสารอ้างอิง

กนกอร สมปราชญ์. (2560). *ภาวะผู้นำและภาวะผู้นำการเรียนรู้สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2).

ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). *เส้นทางสู่โรงเรียนวิถีพุทธ*. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก

https://www.moe.go.th/search-result?_sf_s=โรงเรียนวิถีพุทธ

พัทธนันท์ หงษ์สุวรรณ, สุรพล พุ่มซ้อน, & ประยุทธ์ สุรินทร์. (2563). รูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 16(1), 88-101.

พระครูประพัฒน์สิริคุณ. (2565). การพัฒนาพฤติกรรมจิตอาสาของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 6(1), 45-58.

พระมหาวิทยา ธมฺมโชโต, พระมหาโสภณ สุธีโร, & สมศักดิ์ บุญญ. (2564). การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมและจิตสาธารณะของนักเรียนผ่านกระบวนการโรงเรียนวิถีพุทธ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 10(3), 215-228.

พระสรศักดิ์ เขมปญโญ, พระมหาไพจิตร อุตตมธมฺโม, & สมคิด หงษ์ทอง. (2565). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(2), 145-158.

- รัชนี ศรีทับทิม. (2562). *การบริหารจัดการโรงเรียนวิสุทธิพุทธของโรงเรียนวัดเฉลิมพระเกียรติ (พิบูลบำรุง)* (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รัตนชัย เอี่ยมพิทักษ์พร. (2565). *รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวพุทธเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียนวิสุทธิพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1* [ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม].
- ละอองดาว สมเฝ้า. (2563). *การบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3* (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, บัณฑิตศึกษา.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2558). *วิธีการวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: คลังนาวิทยา.
- สถานศึกษาวิสุทธิพุทธ. (2565). *ความเป็นมาของโรงเรียนวิสุทธิพุทธ*. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.vitheebuddha.com/main.php?url=about&id=32>
- สรินญา มาตนอก. (2557). *ปัญหาและแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3* (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. (2565). *โรงเรียนวิสุทธิพุทธ*. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.vitheebuddha.com/main.php?url=about&id=38>
- Creswell, J. W. (2008). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (3rd ed.). New Jersey: Pearson.
- Dewey, J., & McDermott, J. J. (1973). *The Philosophy of John Dewey*. New York: G. P. Putnam's Sons.
- James, E. A., Milenkiewicz, M. T., & Bucknam, A. (2008). *Participatory action research for educational leadership: Using data-driven decision making to improve schools*. California: SAGE Publications.
- Kindon, S., Pain, R., & Kesby, M. (2007). *Participatory action research approaches and methods: Connecting people, participation and place*. New York: Routledge.
- McIntyre, A. (2008). *Participatory action research*. London: SAGE Publications.
- McTaggart, R. (2010). *Participatory action research for change and development*. Townsville, Australia: James Cook University.